

TOLEDO

Boeiend én inspirerend...!

Een smeltkroes van drie culturen en inspirerende gids voor middeleeuws Europa.

In het jaar 750 ontsnapt in Damascus een jongeman aan een enorme slachtpartij. Hij is lid van de machtige islamitische dynastie der Omajjaden, heersers over een groot wereldrijk dat zich uitstrekt over het gehele Midden-Oosten, Noord-Afrika en Perzië. Een rijk dat in omvang nauwelijks onderdoet voor het voormalige Romeinse Rijk. De familie bestaat uit tientallen leden, die allen op gruwelijke wijze vermoord worden. De jongeman is de enige overlevende.

Zijn zoektocht naar een veilige verblijfplaats duurt maar liefst vijf jaar. Het is een tocht van duizenden kilometers door voor hem vijandig gebied: overal wordt naar hem gezocht en er staat een grote losprijs op zijn hoofd. Steeds weer weet hij ergens bescherming en onderdak te vinden, maar moet vervolgens opnieuw vluchten omdat hij ontdekt wordt. Hij vindt uiteindelijk in Cordoba in Al-Andalus, zoals de Arabieren toenmalig islamitisch Spanje noemen, rust en veiligheid.

In 711 waren Arabieren en Berbers vanuit Noord-Afrika Spanje binnengevallen en hadden het Iberisch schiereiland grotendeels veroverd.

Onze vluchteling – Abd ar-Rahman genaamd – treft in 755 een gebied aan dat wordt overheerst door rivaliserende Arabische en Berberse stamhoofden, die elkaar te vuur en te zwaard bevechten. Hij moet een diplomatiek genie geweest zijn, want zonder een politieke en militaire machtsbasis van enige betekenis weet hij alle partijen onder zich te verenigen. Hij vestigt een nieuw rijk op Spaanse bodem dat gebaseerd is op vrijheid van etnische en religieuze herkomst. Het leidt tot een culturele en economische opbloei die Spanje sinds het Romeinse Rijk niet meer heeft gekend. Zijn opvolgers zullen Al-Andalus bijna drie eeuwen regeren. Er ontstaan belangrijke culturele en economische centra in Al-Andalus, zoals Córdoba, Granada, Zaragoza, Sevilla en Toledo.

Toledo zal in de Europese geschiedenis een grote rol spelen. Maar daarover later meer. Laten we eerst eens een bezoek aan de stad afleggen.

Wie Toledo vandaag wil bezoeken, doet er goed aan de stad vanuit het noordoosten te benaderen, want dan word je beloond met een weergaloos panorama. De oude middeleeuwse stad ligt als een gewaad van gebouwen gedrapeerd over een immense heuvel, waaromheen als een glinsterende slang de rivier de Taag meandert.

Als je vervolgens de rondweg om de stad langs de Taag volgt en via de puente de San Martín Toledo binnengaat, treed je binnen in de oude joodse wijk, de Barriojudío. Binnen een straal van een kilometer bevindt zich hier een aantal synagogen, moskeeën en kerken. Zij zijn niet alleen de symbolische maar ook de feitelijke vertegenwoordigers van de joodse, islamitische en katholieke religie en cultuur die in de middeleeuwen in Toledo vreedzaam naast elkaar bestonden.

Een mooi voorbeeld is de IbnSushan synagoge, genoemd naar de Joodse bouwopdrachtgever Joseph ben Solomon ibnSoshan – Joseph zoon van Solomon zoon van Soshan. Met de bouw van de synagoge werd gestart in 1180. Toledo was door de

christenen al een eeuw eerder heroverd op de islamitische Almoraviden, de toenmalige heersers van Al-Andalus. Op dat moment was het voor joodse inwoners blijkbaar geen enkel probleem om een eigen gebedshuis te bouwen.

Treffend is dat er sprake is van IbnSushan. Dat is Arabisch, terwijl het in het Hebreeuws Ben Soshan is. Dus een eeuw na de Arabische overheersing gebruikt de opdrachtgever in documenten nog steeds niet de Hebreeuwse, maar de Arabische naam van zijn vader. De synagoge is overduidelijk gebouwd door mudéjares, ambachtslieden die het islamitische geloof aanhingen. Dit is te zien aan de toepassing van de hoefijzervormige bogen, die niet op zuilen maar op pijlers rusten, het gebruik van baksteen in plaats van natuursteen en de schitterende ornamenten in de vorm van vlechtwerkmotieven.

Op nauwelijks meer dan een steenworpafstand van de synagoge staat de San Román, een buitengewoon goed bewaarde, nog authentieke romaanse kerk, gebouwd rond 1200.

Ook hier zien we weer hoefijzervormige bogen. En het gebouw is van baksteen, niet van natuursteen. Heel opvallend is tevens de aanwezigheid van gelobde bogen, kenmerkend voor de islamitische architectuur. De kerk is in opdracht van de aartsbisschop van Toledo gebouwd. Ontwerp en uitvoering zijn van de hand van de mudéjares. De fresco's in de kerk zijn geschilderd door christelijke kunstenaars. De islam kende immers een verbod op het afbeelden van goden, mensen en dieren.

De nabijgelegen mezquita de Babal-Mardum is eveneens een mooi voorbeeld van het samengaan van twee totaal verschillende culturen.

Het rechtergedeelte van het gebouw stamt uit het jaar 999 en laat de inmiddels vertrouwde hoefijzervormige bogen, de gelobde bogen en de baksteenarchitectuur zien. Dit gebouw is islamitisch: opdrachtgever is Ahmad ibn al-Hadidi, architect is Musa ibn Ali en ook de ambachtslieden zijn islamitisch.

Het linkergedeelte is in 1186 aangebouwd in opdracht van de katholieke orde van de ridders van Sint-Johannes en is door een voor ons onbekende mudéjar architect en -ambachtslieden gebouwd. Opvallend is dat dit gedeelte, hoewel soberder van uitvoering, in stijl niet veel afwijkt van het bijna 200 jaar jongere rechtergedeelte.

Heel interessant is het kruisribgewelf in het gedeelte dat stamt uit 999. Er wordt beweerd dat dit idee naar Frankrijk is geëxporteerd en uiteindelijk een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het ontstaan van de gotiek omstreeks 1120.

Dat Toledo in culturele zin interessant is moge

duidelijk zijn, maar de betekenis van Toledo voor Spanje en Europa is veel groter geweest.

We moeten dan terug in de geschiedenis naar het jaar 1085. Alfonso VI el Bravo (de dappere) verovert in dat jaar Toledo op de moslims. Vanaf dat moment treedt hij op als een beschermheer van de moslims in de stad. Als in 1090 vanuit Noord-Afrika de Almoraviden Spanje binnenvallen en een waar schrikbewind uitoefenen, stelt hij de stad open voor vluchtelingen. De stad wordt dan verrijkt met vooraanstaande islamitische geleerden.

De komst van Arabisch sprekende geleerden stelt aartsbisschop Raimundo in staat om de Escuela de Traductores de Toledo (de Vertaalschool van Toledo) te stichten.

En dan ontstaat er een instituut waar vele honderden manuscripten uit de Griekse oudheid vertaald worden van het Arabisch naar het Castiliaans en vervolgens weer naar het Latijn, de universele taal van de West-Europese geleerden. Heel veel kennis die na de val van het West-Romeinse Rijk in 476 verloren is gegaan, is vanaf dat moment weer beschikbaar in West-Europa: Griekse manuscripten over de geneeskunde van Hippocrates en Galenus, de astronomie van Ptolemaeus, de geometrie van Euclides, de filosofie van Aristoteles en de natuurkunde van Archimedes; maar ook Arabische werken, waaronder

de optica van Al-Kindi, de chirurgie van Al-Zahrawi en de chemie van Al-Razi.

In de geschiedenisboeken wordt de Italiaanse renaissance gezien als de periode waarin de kennis van de klassieke Griekse en Romeinse oudheid is herontdekt, waarmee het moderne Europa zoals wij dat nu kennen, ontstaat.

De rol van middeleeuws Spanje in dit proces wordt ten noorden van de Pyreneeën geweldig onderschat, waarmee niet alleen de geschiedenis geweldig aangedaan wordt, maar ook Spanje en zijn geschiedenis ernstig tekortgedaan wordt.

In oktober van dit jaar start in Albir het Colegio Historia del Arte om een bijdrage te leveren aan de bevordering van de kennis over de betekenis van Spanje voor het huidige Europa. Dit zal gebeuren in de vorm van colleges over de Spaanse en Europese kunstgeschiedenis. Daarnaast zullen er reizen worden georganiseerd die aansluiten bij de inhoud van de colleges.

Zie daarvoor mijn website www.spanjereis.com

Drs. Wout Buijs - kunsthistoricus
Colegio Historia del Arte